

DOI: 10.33398/2224-0926-2020-2-36-18-27

УДК 78.2;78.1;78.1Ф

Наталія Сиротинська

ORCID 0000-0001-9542-4574

НА РОЗДОРІЖЖІ ІСТОРІЇ В XVI СТОЛІТТІ: ГУМАНІЗМ VS ТОТАЛІТАРИЗМУ¹

У статті проведено порівняльний аналіз історико-культурного середовища трьох міст у XVI столітті, які відіграли важливу роль у розвитку трьох держав. Такими містами була Флоренція, Москва і Львів. Аналіз соціокультурного середовища і правових норм кожного міста засвідчив залежність мистецтва від трактування особистої свободи мешканців. Виявлено, що створення Флорентійської камерати та Львівського братства пов'язані з усвідомленням громадських прав і обов'язків громадян міста, натомість деспотизм Московського царства інспірував появу цензури, опричнини та кріпацтва.

Ключові слова: Флоренція, Львів, Москва, Відродження, Флорентійська камерата, Львівське братство, нотація, багатоголосся, деспотизм, цензура.

В Енциклопедії історії України термін «тоталітаризм» визначається як політична система, яка прагне встановити цілковитий (total) контроль над суспільством і громадянами. До основних ознак тоталітаризму належать наступні:

1) наявність монополюючої партії, що злилася з таємною поліцією і державним апаратом в єдине ціле;

2) присутність у суспільстві єдиної ідеології, що нав'язувалася засобами державної пропаганди, освіти, літератури та мистецтва;

3) проголошення великої мети на перспективу і використання будь-яких заходів для її досягнення;

4) державний контроль за життям суспільства, починаючи від сім'ї;

5) підтримування в суспільстві уявлень про зовнішню небезпеку і необхідність протистояти їй шляхом нарощування оборонного потенціалу;

6) створення ілюзії цілковитої згоди населення з діями вождів².

Зазначений перелік об'єднує одне важливе узагальнення – повне нівелювання дотримання людських прав і свобод. Цікаво, що з позиції історичної ретроспективи можемо відзначити виразну пов'язаність такого узагальнення із культурним розвитком. Зокрема, на прикладі соціального устрою окремих міст XVI століття спостерігаємо зв'язок якості державного управління з культурними потребами мешканців. У цьому відношенні варто простежити таку взаємозалежність на прикладі трьох міст – Флоренції, Москви і Львова зазначеного періоду. Флоренції – як визнаної «столиці Ренесансу», Москви – як місця монархічного правління Івана Грозного і Львова, що номінально знаходився на перехресті Заходу і Сходу.

¹ Ця стаття написана за час перебування авторки на науковому стажуванні в Німеччині, в Інституті Східних Церков Вюрцбургського університету Юліуса Максиміліана (Ostkirchlichen Institut der Julius Maximilians Universität, Würzburg) в рамках стипендії КААД (Katholischer Akademischer Ausländer Dienst) 28.11.2019-28.05.2020.

² Енциклопедія історії України. Київ, 2013. Т. 10. С. 131–133.

Флоренція відіграла особливу роль у розвитку ренесансної культури, зародження якої співвідноситься із якістю соціального функціонування міста³. Зокрема, про вкоріненість гуманізму в міське життя Італії пише Уолтер Уллманн (Ullmann), пов'язуючи становлення цих процесів із пізньосередньовічними тенденціями⁴. Особливу увагу він звертає на вплив Римського права, що визначало норми цивільного життя і держави, формувало громадянське суспільство⁵. На ці процеси першою відреагувала література, зокрема, у перших спробах написання біографій і автобіографій, у наданні оцінки діяльності світських правителів, у формуванні італійської мови. В мистецтві натомість з'являлися ознаки натуралізму й реалізму, що ініціювали індивідуалізацію ренесансного мистецтва, а загальна секуляризація політики та соціального життя із акцентуацією на природному і людському готувала суспільство до сприйняття нових ідей і вибуху інтелектуальної активності. Це вплинуло також і на систему освіти, що, на думку Лауро Мартінеса (Martines), спрямовувалася на підняття культури правлячої верстви і виховання чіткого усвідомлення ролі аристократії в суспільному і політичному житті⁶. На цьому тлі у Флоренції активно розповсюджується практика меценатства і патронату⁷. Також зростає суспільне визнання праці художників, письменників і вчених, чий статус в епоху Відродження став надзвичайно високим. Зокрема, видатний гуманіст і письменник Бальдассаре Кастільйоне (Castiglione, 1478–1529) в трактаті «Придворний» (*Cortegiano*), наголошує на необхідності ввести до освітнього комплексу державців живопис і малюнок⁸.

Відтак на прикладі Флоренції переконаємось, що передумови і витoki Ренесансу прямо залежні від домінування права й ідеологічної орієнтації на людину з її природою і естетичними потребами в культурно-мистецькій царині, на людину освічену і відповідальну. Саме ренесансний індивідуалізм постає центральною

³ Вже у 1115 році флорентійці сформували власні законодавчі та виконавчі органи влади і проголосили незалежну Флорентійську республіку із пріоритетом торгівлі і ремісництва. Завдяки цьому до середини XIII століття Флоренція стала наймогутнішим містом-державою Тоскани, а ще через століття – провідним фінансово-економічним центром Західної Європи.

⁴ Ullmann W. *Medieval foundations of Renaissance humanism*. London, 1977.

⁵ Виконання громадянського обов'язку стає для флорентійських гуманістів першої половини Кватроченто моральним імперативом. Заснування свого міста вони пов'язують з часами Римської республіки, тож вбачають в ньому продовжувача античних традицій, а все класичне – етика, філософія, мистецтво, державність – має значення зразка. Етичні погляди ґрунтуються на громадянській позиціях, етика зближується з політикою. (див.: Козлова С. *Искусство раннего Ренессанса во Флоренции*. Москва, 2011. С. 5).

⁶ Брагина Л. *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения*. Москва, 2018. С. 12.

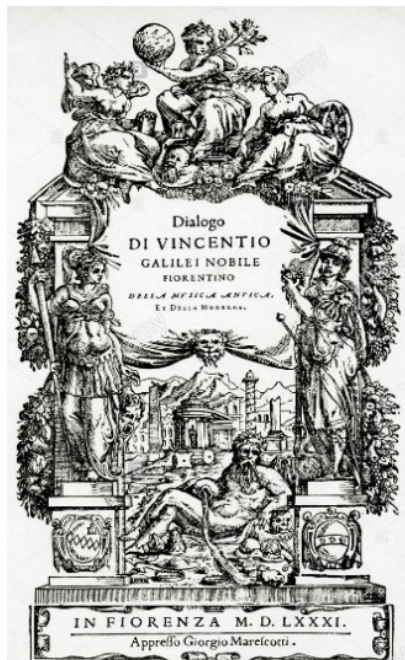
⁷ Козімо Медічі одним з перших зрозумів, що багатство і авторитет, втілені в чудовій архітектурі, будуть сприйматися співвітчизниками з гордістю як символи процвітання і стабільності Флоренції. Зводячи Палаццо Медічі на Віа Ларга, він заклав основи ренесансного меценатства. Він також першим відкрив у 1441 році при домініканському монастирі Сан Марко першу публічну бібліотеку, дві інші при фамільній церкві Сан Лоренцо (Лауренціана) і в заснованому ним Ф'єзоланському аббатстві (див.: Степанов А. *Искусство эпохи Возрождения*. Италия. XIV–XV века. Санкт-Петербург, 2003. С. 47–48).

⁸ Брагина Л. *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения*. Москва, 2018. С. 22.

тезою концепції Відродження, висунутою авторитетним дослідником цього періоду Якобом Буркхардтом (Burckhardt, 1818–1897)⁹. В розкріпаченні і розквіті особистості він вбачає головний прояв того нового, що зумовило розвиток європейської цивілізації. Продовжуючи цю думку, Ганс Барон (Baron, 1900–1988) вводить термін «громадянський гуманізм», відзначаючи ним етико-політичне вчення патріотично-громадянського спрямування у Флоренції в перші десятиліття XV ст., а Евдженіо Гарен (Eugenio Garin, 1909–2002) визначає громадянський характер етики і практичну орієнтацію гуманізму як його характерну рису впродовж всього XVI ст.¹⁰.

Особливий статус Флоренції впродовж XIII–XVI століть підтверджується у розлогіх списках яскравих представників літературно-мистецьких кіл. До таких належали Данте Аліг'єрі (Dante Alighieri, 1265–1321) й Джотто ді Бондоне (Giotto di Bondone, 1267–1337), Франческо Петрарка (Francesco Petrarca, 1304–1374) і Джованні Бокаччо (Giovanni Boccaccio, 1313–1375), Філіппо Брунеллескі (Filippo Brunelleschi, 1377–1446), Донателло (Donatello, 1386–1466), Мазаччо (Masaccio, 1401–1428) і Сандро Ботічеллі (Sandro Botticelli, 1445–1510), а також суцвіття трьох геніїв століття – Леонардо да Вінчі (Leonardo da Vinci, 1452–1519), Рафаеля Санти (Raffaello Santi, 1483–1520), Мікеланджело (Michelangelo, 1475–1564). Логічною кульмінацією цього середовища «згустку» талантів стало створення опери учасниками «Флорентійської камерати» – об'єднання поетів, музикантів, вчених-гуманістів і аматорів музики – у 1580 році за ініціативи композитора і мецената графа Джованні Барді (Giovanni de' Bardi, 1534–1612). Серед них найвідомішими були поет Оттавіо Рінуччіні (Ottavio Rinuccini, 1562–1621), композитори Джуліо Каччіні (Giulio Caccini, 1551–1615), Якопо Пері (Jacopo Peri, 1561–1633), Вінченцо Галілей (Vincenzio Galilei, 1520–1591)¹¹ та інші. Останній, зокрема, обґрунтував цінності античних традицій у праці «Флорентійські діалоги про античну й нову музику»¹².

У намаганні відродити античну трагедію і постала оновлена «drama per musica», надалі відома як «опера»¹³. З часом оперний жанр став яскравою візитівкою не лише Італії, але й багатьох інших країн. В певний спосіб гуманістичний пріоритет

⁹ Burckhardt J. Die Kultur der Renaissance in Italien. 1860.

¹⁰ Брагіна Л. Проблеми італійського Возрождения в трудах Эудженио Гарэна / Эудженио Гарэн. Проблеми італійського Возрождения. Москва, 1986. С. 9.

¹¹ Батько відомого астронома, математика і філософа Галілео Галілея.

¹² Vincenzio Galilei. Dialogo fiorentino della musica antica et della moderna. Florenza, 1581. 149 p.

¹³ Першими зразками т. зв. драми на музику стали «Дафна» Пері (1592), «Еврідіка» Пері (1600), «Еврідіка» Каччіні (1602).

античності, втілений у Римському праві, трансформувався у синкретичний мистецький жанр, сфокусований на емоційних глибинах людської душі.

Натомість зовсім інші тенденції соціокультурного розвитку спостерігаються у Москві XVI століття. Більшість архітектурних пам'яток, споруджених в монументально-пишному стилі, відображало ідеї, закладені в теорії «Москва – третій Рим». Місто вирізнялося, передовсім, архітектурними пам'ятками – монастирями і церквами, зокрема, храмом Василя Блаженного і Кремлем в центральній частині¹⁴. Пріоритет культових споруд пов'язаний із впливом візантійських концептів «богообраності» імперської влади, а з іншого боку – із впливом васальної залежності від Золотої Орди¹⁵. Остання особливо вплинула на утвердження в Москві деспотичної форми правління, за якої держава і суспільство домінували над індивідом, а всі інновації спрямовувалися на зміцнення влади і розширення території. Держава встановлювала закони і визначала блага згідно з ієрархією влади¹⁶. Цьому також сприяло посилення бюрократизації управлінського апарату, що посилювало державницький абсолютизм¹⁷. Це породжувало корупційні схеми, інспірувало наклепи і злочини, а відповідно призвело до терору та масового знищення людей¹⁸. Водночас впроваджується цензура та ідеологічний контроль, насаджуваний за допомогою визначених для читання книг¹⁹. Зокрема, за правління Івана Грозного (1530–1584) були створені такі книги як «Стоглав»²⁰

¹⁴ Ця практика продовжувалася і після заснування Петербурга. Нова столиця мала наглядно в монументально-пишному стилі демонструвати велич і могутність Росії (див.: Бакланова. Н. Отражение идей абсолютизма в изобразительном искусстве первой четверти XVIII в. // *Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокалетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена*. Москва, 1964. С. 492–508).

¹⁵ Свен Кристен Оге. История России XVII в. Обзор исследований и источников. Москва, 1989. С. 45.

¹⁶ Двозначну роль в цьому відігравали Земські собори, започатковані Іваном Грозним, які були зручним засобом для виявлення політичних настроїв будь якої частини населення і зміцнювали абсолютизм (див. Кристен Оге Свен. *История России XVII в. Обзор исследований и источников*. Москва, 1989. С. 45).

¹⁷ Бюрократизація була характерним засобом формування абсолютистської держави і йшла у двох напрямках: 1 – створення системи керівництва зі складною структурою функцій і одноосібним прийняттям рішень; 2 – кристалізація привілейованого кола керівних осіб, що обслуговували централізовану державу (див.: Демидова Н. Бюрократизация государственного аппарата абсолютизма в XVII–XVIII вв. // *Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокалетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена*. Москва, 1964. С. 206–243).

¹⁸ В 1565 році Іван Грозний впроваджує в країні опричнину, найкривавішим епізодом якої стало знищення Новгорода у 1570 році; з 1581 селянам заборонено залишати господарів, що офіційно утвердило в Московії кріпацтво.

¹⁹ У 30–40х роках XVI ст. під керівництвом митрополита Макарія було створено 12-томну збірку, яка охоплювала закордонні і московські пам'ятки писемності (за винятком літописів і хронографів), дозволені для читання у Московському царстві.

²⁰ Церковний собор, скликаний 1551 року був названий «Стоглавим» відповідно до кількості розділів у загальній збірці рішень. Серед них запровадження тотального контролю за читанням або зберіганням еретичних книг. Дозволялося читати лише цензуровані державою.

і «Домострой»²¹, що підтримували офіційну ідеологію державного устрою. У цьому контексті варто відзначити існування іншої подібної книги, зміст якої також стосувався сімейного устрою «De ierarhia» авторства Альберті Леона Баттіста (Alberti Leon Battista, 1404–1472) – італійського філософа, архітектора, художника і теоретика мистецтва, що народився у сім'ї родовитих флорентійський вигнанців²². У великому діалозі Баттіста викладає власне бачення виховання гармонійної особистості, здатної розкрити свої природні здібності і творити власну долю. Філософ дуже чітко формулює етичні принципи: тільки розум, чесноти і праця в їх нерозривній єдності створюють основу для досягнення особистого блага і суспільної користі. Натомість московський «Домострой» демонструє протилежні пріоритети, що буквально відмежовують Московське царство від ідей гуманізму й громадянських свобод. За таких умов розвиток мистецтва було уніфіковано і підпорядковано одній меті – прославленню історичної ролі «Москви-третього Риму» і царської влади. Звідси офіціоз і грандіозність масштабів архітектури, що перешкоджало розвитку демократичних стилів і локальних шкіл. Подібна заангажованість простежується в іконографії, в апеляції до месіанських ідей навернення іновірців у християнство, що виправдовувало завоювання Іваном Грозним мусульманських народів Поволжя. Відтак після 1552 року в Москві була написана ікона «Церква войовнича» з нагоди завоювання Казанського ханства.

В центрі на коні з хрестом у руках зображений непереможний цар Іван Грозний в образі священного борця за поширення християнської віри. В майбутньому велич

²¹ «Домострой» – літературний твір середини XVI століття в жанрі «повчань», поділявся на 3 частини: *Про будову духовну* (Як вірувати), *Про будову мирську* (Як шанувати царя) і *Про будову домовну* (Як жити з дружинами, з дітьми і з домочадцями). Відповідно у збірнику систематизовано морально-етичні норми поведінки і повчальні тексти, згідно яким людина підпорядковується суспільним нормам і державі.

²² Незважаючи на те, що більшу частину свого життя Леон Баттіста Альберті провів в Римі, найбільший вплив на нього справила Флоренція. Він отримав блискучу освіту, був успішним письменником і архітектором, займався живописом і скульптурою, розбирався в музиці, цікавився питаннями сім'ї та виховання, моралі, етики, психології, права і політики. Вивчав поняття гармонії і краси, етики і естетики (див.: Лосев А. *Естетика Возрождения*. Москва, 1982. С. 276–285).

глави держави як уособлення її могутності втілюватиме Петро I. Для цього будуть використані всі види зображального мистецтва: малярство, графіка, гравюри, скульптура, зокрема споруджений Бартоломео Растреллі пам'ятник Петра на коні²³.

Утвердженню абсолютизму слугували також писемні пам'ятки, зокрема для обґрунтування «римського» походження московської династії була створена «Книга степенная царского родословия» (1561–1563)²⁴.

Відчутну роль в утвердженні деспотизму у Московській державі відіграла й низька освіченість населення. Змінити ситуацію не допомогла й ініціатива заснування Іваном Грозним друкарні, в якій працювали Іван Федорович та Петро Мстиславець. В 1564 році вони надрукували свою першу книгу «Апостол», проте вже у 1566 році через переслідування з боку вищого духовенства і бояр покинули Москву і виїхали до князівства Литовського²⁵.

В роки правління Івана Грозного виникає жанр історичної пісні, що слугувала висвітленню його внутрішньої та зовнішньої політики. В них він зображався з одного боку грізним борцем із боярською опозицією, а з іншого – «богообраним царем», спадкоємцем візантійських імператорів, переможцем Казанського і Астраханського ханств, захисником «святоруської землі» від іноземців та іновірців. Відтак, за його правління впроваджувалися не засади «Римського права», а ідея «Москви – третього Риму», що зміцнювало самодержавство і встановлювало жорсткий внутрішній ідеологічний контроль – буквальний відповідник сьогоденішнього трактування тоталітаризму.

На перетині зазначених вже протилежних тенденцій XVI століття розвивалося ще одне місто – Львів, що входило до складу князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої.

²³ Бакланова. Н. Отражение идей абсолютизма в изобразительном искусстве певой четверти XVIII в. // *Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена*. Москва, 1964. С. 502.

²⁴ Книга написана духівником Івана Грозного Андрієм – протопопом Благовіщенського собору Московського Кремля.

²⁵ Існує припущення, що друкарі зазнали переслідування через створення новою технікою конкуренції московським переписувачам книг. Тож Іван Федорович з Петром Мстиславецем залишили Москву поїхали до містечка Заблудів, на тодішній межі етнічних українських, польських і білоруських земель. Тут вони опублікували «Учительне Євангеліє», а надалі Мстиславець виїхав до Вільна, а Іван Федорович до Львова. URL: <https://www.5.ua/kultura/apostol-u-vyhnanii-chomu-drukar-ivan-fedorov-utik-iz-moskvy-na-halychynu-213682.html>

З Москвою тогочасних львів'ян поєднувало православне віросповідання, а з Флоренцією – мультикультурність, активні торгівельні зв'язки і, головне, – суспільний устрій. Впродовж століть львів'яни вважали найціннішою частиною свого архіву привілеї – адресовані місту або його владним структурам документи, які встановлювали або підтверджували правовий статус міської громади чи її окремих спільнот і корпорацій²⁶. Львів ще в 1356 році отримав привілей Магдебурзького права, що означало власну систему міського самоврядування, сформовану на підставі норм традиційного судочинства й німецького звичаєвого права. У 1581 році книга з Магдебурзького права публікується із реєстром питань в обсязі 140 статей у перекладі з латинської мови на польську, це зробило зміст доступнішим для містян²⁷.

До Львова й перебрався з Москви у 1573 році Іван Федорович, де вже наступного року надрукував дві книги: «Апостола» і «Буквар» – першу українську граматику²⁸:

²⁶ Капраль М. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (історико-джерелознавчий огляд). Привілеї. Т. 1. С. 8.

²⁷ Після юридичного оформлення міського Успенського братства у 1586 р. діяльність української громади стала більш дієвою та організованою. Старшини братства, визнаного не тільки східними патріархами, але й королівською владою, виступають координаторами правових дій та судових позовів, спрямованих на захист українців Львова. Відстоювання прав православної громади Львова інспірувало також патрунування шкільництва і книгодрукування (Козицький А. Соціальні і національно-конфесійні конфлікти // *Історія Львова*. У 3-х т. / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Т. 1: 1256–1771. Львів, 2006. С. 134).

²⁸ Таку традицію започаткував винахідник друкарства Йоганн Гутенберг, який після публікації у 1455 році Біблії, видав підручник з латинської мови «Донат» (з лат. «подарований»). Так називався римський грамастик IV століття Елій Донат і його іменем назвали перші підручники з латини у Середньовіччі.

Як засвідчує Каталог стародруків, укладений Якимом Запаском і Ярославом Ісаєвичем, в Галичині навчання дітей приділялася велика увага²⁹. У Львові та Острозі систематично друкувалися підручники: *Буквар*. Львів, друкарня Івана Федорова, 1574; *Азбука*. Грецька і старослов'янська читанка. *Острог*, 1578; *Буквар*. Острог, близько 1578; *Буквар*. Начало ученія дѣтем. Острог, 80-ті роки XVI ст.; *Аделфотис*. Грамматика доброглаголиваго еллинословенскаго языка. Львів, друкарня братства, 1591; *Буквар*. Острог, не раніше 1598; *Буквар*. Книжка словенская рекома грамматики. Острог, 1598; *Іоанн Златоуст*. *О воститанії чад*. Львів, друкарня братства, 1609; *Буквар*. Львів, друкарня братства, не пізніше 1611; *Буквар*. Львів, друкарня Сльозки, 1638.

Входження Львова до ренесансної культурної орбіти дозволило запозичувати кращі методи навчання, зокрема ті, які сформулював авторитет європейської педагогічної думки Еразм Роттердамський³⁰. У трактаті «*De Civitate Morum puerilium*» він сформулював головні завдання освіти: плекання благочестя і хорошої поведінки, докладне вивчення гуманітарних дисциплін, приготування до життя у суспільстві³¹. Тож класична освіта розглядалася передовсім як засіб для виховання кваліфікованих речників власної віри й концепції громадянства, активних учасників життя церкви й держави. Такі засади стали пріоритетними для створеної у 1586 році Львівської братської школи, а дещо пізніше у Львові засновано Львівську єзуїтську колегію (1591), в якій вчився майбутній майбутній гетьман Богдан Хмельницький.

Львівське братство відіграло особливу роль у розвитку національної культури, шкільництва, друкарства й мистецтва впродовж XVI–XVIII ст.³². Саме Львівське братство відіграло вирішальну роль у створенні п'ятилінійної нотації і впровадженні до літургійної практики багатоголосого партесного співу³³. В друкарні братства було приготовано до друку друге видання нотолінійного Ірмологіона (1709), який за репертуаром, укладом і музичною стилістикою відображав еволюцію

²⁹ Запаско Я., Ісаєвич Я. Каталог стародруків (1574–1700). Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні / Я. П. Запаско, Я. Д. Ісаєвич. Кн. 1: 1574–1700. Львів, 1981. 136 с.

³⁰ Еразм Роттердамський започаткував рух за створення навчально-наукових закладів, спрямованих на поглиблене вивчення давніх сакральних мов: гебрайської, грецької і латини, як головної передумови наукового тлумачення біблійних книг. Пізніше ця концепція трансформувалася у вигляді греко-латино-слов'янської тримовності в Острозькому колегії, а згодом у Львівській братській школі та Києво-Могилянській академії. В останній виклади велися латиною, водночас підтримувався зв'язок з греко-слов'янською спадщиною, насамперед через участь у літургійній практиці (див.: Ісаєвич Я. «*Lusaeum trilingue*». Концепція тримовної школи у Європі в XVI ст. // Ісаєвич Я. Україна давня і нова: Народ, релігія, культура. Львів, 1996. С. 308–318).

³¹ Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва // *Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст.* Київ 1993. С. 78.

³² Львівське братство вперше згадане у 1544 році як об'єднання «співбратів і сусідів» – патронів церкви парафії при Успенській церкві на Руській вулиці, а з 1573 р. як «старшин братства Богородиці». І лише наприкінці 1585 р. українські міщани виробили статут своєї організації – Успенського братства (див.: Ісаєвич Я. Успенське братство // *Історія Львова*. Львів, 2006. Т. 1: 1256–1772. С. 141.

³³ Ясіновський Ю. Музика. *Історія Львова*. Т. 1: 1256–1772. Львів, 2006. С. 211.

багатовікової традиції сакральної монодії, сформованої в рукописній традиції³⁴. А в той же час у Львові працював композитор Мартин Леополіта (приблизно 1530–1590), в творчості якого творчості синтезувалися здобутки нідерландської поліфонічної школи, італійської та французької музики³⁵ і було зареєстровано статут Львівського Музичного цеху (1580). Добрим підґрунтям для діяльності музикантів став інструментальний репертуар, зафіксований у табулатурах, зокрема, у лютневій, до якої ввійшли зразки італійської, французької, польської, німецької та англійської музики, поліфонічні вокальні композиції, пісні і танці, що сукупно відображало західноєвропейські естетичні смаки.

Так відбувалося послідовне входження Львова до культурно-мистецького європейського ареалу. Цьому сприяв також активний розвиток торгівлі та міжнародних комерційних зв'язків, а особливо високий рівень правової культури. Відтак разом із Магдебурзьким правом Львів визначив напрямок інтеграції міста до європейської цивілізаційної спільноти, прикладом якої постає Флорентійський суспільний уклад. Натомість нівелювання прав і свобод людини у Московському царстві XVI ст. визначає невідворотність переходу провідних тенденцій культури на служіння запитам тоталітарного режиму.

Natalia Syrotynska. At the crossroads of history in the XVI century: humanism vs totalitarianism.

The article provides a comparative analysis of the historical and cultural environment of the three cities in the XVI century, which played an important role in the development of the three states. Such cities were: Florence, Moscow and Lviv. Analysis of the socio-cultural environment and legal norms of each city showed the dependence of the art and the personal freedom of residents. It was detected that the creation of the Florentine Chamber and the Lviv Brotherhood was associated with an awareness of the civil rights and responsibilities of the citizens of the city, while the Moscow's despotism inspired the emergence of censorship, «oprichnina» and serfdom.

Key words: *Florence, Lviv, Moscow, Renaissance, Florentine Chamber, Lviv Brotherhood, notation, polyphony, despotism, censorship.*

Література

1. Бакланова. Н. Отражение идей абсолютизма в изобразительном искусстве певой четверти XVIII в. Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена. Москва, 1964. С. 492–508.
2. Брагина Л. Итальянский гуманизм эпохи Возрождения. Москва, 2018. 390 с.
3. Брагина Л. Проблемы итальянского Возрождения в трудах Эудженио Гарэна. Эудженио Гарэн. Проблемы итальянского Возрождения. Москва, 1986. С. 3–33.
4. Демидова Н. Бюрократизация государственного аппарата абсолютизма в XVII–XVIII вв. Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена. Москва, 1964. С. 206–243.
5. Енциклопедія історії України. Київ, 2013. Т.10.

³⁴ Ясіновський Ю. Інципітарій Львівського друкованого ірмологіона 1709 року. *Καλοφώνια*. Ч. 4. Львів 2008. С. 210–220.

³⁵ Цірікус К. Мартин зі Львова – композитор XVI ст. *Καλοφώνια*. Ч. 1. Львів, 2002. С. 297.

6. Запаско Я., Ісаєвич Я. Каталог стародруків (1574–1700). Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні / Я. П. Запаско, Я. Д. Ісаєвич. Кн. 1: 1574–1700. Львів, 1981. 136 с.
7. Зимин А. А. О политических предпосылках возникновения русского абсолютизма. Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена. Москва, 1964. С. 18–50.
8. Ісаєвич Я. «Lusaem trilingue». Концепція тримовної школи у Європі в XVI ст. Ісаєвич Я. Україна давня і нова: Народ, релігія, культура. Львів 1996. С. 308–318.
9. Ісаєвич Я. Успенське братство. Історія Львова. Львів, 2006. Т. 1: 1256–1772. С. 141–148.
10. Капраль М. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (історико-джерелознавчий огляд). Привілеї. Т.1. 544 с.
11. Козицький А. Соціальні і національно-конфесійні конфлікти. *Історія Львова*. У 3-х т. / Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Т. 1: 1256–1771. Львів, 2006. С. 130–141.
12. Козлова С. Искусство раннего Ренессанса во Флоренции. Москва, 2011. 48 с.
13. Кристен Оге Свен. История России XVII в. Обзор исследований и источников. Москва 1989. 256 с.
14. Лосев А. Эстетика Возрождения. Москва, 1982. С. 276–285.
15. Пилип'юк Н. Київські поетики і ренесансні теорії мистецтва. *Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст.* Київ 1993. С. 75–109.
16. Степанов А. Искусство эпохи Возрождения. Италия. XIV–XV века. Санкт-Петербург, 2003. 505 с.
17. Цірікус К. Мартин зі Львова – композитор XVI ст. *Каллофонія*. Ч. 1. Львів, 2002. С. 297–304.
18. Черепнин Л. Земские соборы и утверждение абсолютизма в России. *Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена*. Москва, 1964. С. 92–134.
19. Шмидт. С. Местничество и абсолютизм. *Абсолютизм в России. Сб. ст. к семидесятилетию со дня рождения и сорокапятилетию научной и педагогической деятельности Б. Б. Кафенгаузена*. Москва, 1964. С. 168–206.
20. Ясіновський Ю. Інціпітарій Львівського друкованого ірмологіона 1709 року. *Каллофонія*. Ч. 4. Львів 2008. С. 210–220.
21. Ясіновський Ю. Музика. *Історія Львова*. Т. 1: 1256–1772. Львів, 2006. С. 209–213.
22. Burckhardt J. Die Kultur der Renaissance in Italien. 1860.
23. Ullmann W. Medieval foundations of Renaissance humanism. London, 1977.
24. Vincentio Galilei. Dialogo fiorentino della musica antica et della moderna. Florenza, 1581. 149 p.

